

Vigbiskopar på kontinenten med nordisk biskopstitel

Till en biskops viktigaste uppgifter hörde att utföra de pontifikala handlingarna. Han skulle på kvatemberlördagarna utföra de klerikala vigningarna. På skärtorsdagarna skulle han inviga de heliga oljorna och krisman. Han skulle visitera och konfirmera. Han skulle viga abbotar och abbedissor, munkar och nunnor. Han skulle inviga kyrkor och kyrkogårdar. Vid en längre sedisvakans, eller då biskopen under en längre tid var frånvarande från stiftet, måste en vikarierande biskop anlitas. I vidsträckt stift var det också förenat med svårigheter för stiftsbiskopen att medhinna de ofta förekommande kyrko- och altarvigningarna. Grannstiftens biskopar anlitas ofta vid behov för pontifikala handlingar. Under senmedeltiden blev det vanligt, särskilt i Tyskland och Norden, att stiftsbiskoparna biträdades av särskilda vigbiskopar, så kallade vicarii in pontificalibus, som voro biskopar över stift "in partibus infidelium".¹ Dyliga vigbiskopar förekommo emellertid på kontinenten redan under den tidigare medeltiden. Biskopar, som blivit fördrivna från sina biskopssäten i missionsländerna eller ej kunnat taga dessa i besittning, tjänstgjorde som vigbiskopar i stift på kontinenten. Några exempel från Norden skola här anföras.

Adalvard den äldre, biskop av Skara, avled omkring år 1066. Till dennes efter-

trädare vigde ärkebiskop Adalbert i Hamburg-Bremen Acelinus, som möjligen är identisk med den prost Acelinus, vilken förekommer som vittne i en urkund den 21 april 1061.² Enligt Adam ägde han ingenting annat som var värdigt biskopsnamnet än en ofantlig kroppshydda. Han föredrog köttslig bekvämlighet, och trots att götarna sände en beskickning till honom, stannade han under ett njutningsrikt liv i Köln till sin död.³

Emellertid var icke Acelinus alldeles sysslolös i Köln. Den 29 augusti 1069 invigde ärkebiskop Anno S:t Gereons kyrka i Köln. Vid detta tillfälle biträdades han av biskop Acelinus "Azelino sibi auxiliante". Acelinus invigde själv det övre kapellet i kyrkan.⁴ I klostret Brauweiler vigde Acelinus den 22 juli under okänt år ett kapell till den helige biskop Maximinus av Triers ära.⁵ På uppdrag av ärkebiskopen av Köln invigde Acelinus också ett samma kloster

¹ B. Strömberg, Den pontifikala liturgin i Lund och Roskilde under medeltiden, sid. 55.

² O. H. May, Regesten der Erzbischöfe von Bremen 1, n:r 262, 291.

³ Adam, Gesta hammaburgensis ecclesiae pontificum 3: 74, 4: 23.

⁴ Notae S. Gereonis Coloniensis. MGSS 13 sid. 723.

⁵ Dedicaciones Brunwilarenses. MGSS 3:2 sid. 725.

tillhörigt oratorium i Kirdorf, som förut hade saknat relikier.⁶

Till biskop med säte i Birka ordinerade ärkebiskop Adalbert före 1062 abboten i Gosecks benediktinkloster Hiltinus, vilken i vigningen erhöll namnet Johannes.⁷ Biskop Johannes var enligt Gosecks klosterkrönika verksam under ungefär två år, varefter han återlämnade herdestaven till ärkebiskopen och återvände till Goseck.⁸ Han framträder i en urkund den 11 juni 1069 som abbot av Goseck.⁹ Klosterkrönikan berättar vidare, att Johannes efter återkomsten invigde många kyrkor i Saxen och Tüdingen, bland vilka var den klostret tillhöriga kyrkan i Node. Annandag pingst 1071 invigde biskop Burckhard av Halberstadt den efter branden elva år tidigare återuppbyggda domen. Han biträdades av sex biskopar, av vilka ärkebiskop Adalbert av Bremen nämnes först. Vidare uppräknas biskoparna av Verden, Strassburg, Osnabrück och Brandenburg. Såsom den siste i raden nämnes "Bircensis nomine Johannes", abboten i Goseck och biskopen av Birka.¹⁰ Vid de högtidliga invigningarna av domkyrkor och klosterkyrkor biträdades stiftets biskop i regel av flera biskopar, och den biskopsvigde Goseckabbotens tjänster togos i detta sammanhang i anspråk i Halberstadt.

Siwardus, biskop av Uppsala, som enligt *Historia de fundatione monasterii Rastedensis* hade blivit fördriven genom hedningarnas fräckhet, fann en fristad i benediktinklostret Rastede. Efter abboten Simons död valdes Siwardus till dennes efterträdare. Klosterkrönikan berättar, att Siwardus av ärkebiskopen av

Hamburg (Adalbero) utverkade tillåtelse att såsom dennes ställföreträdare företa pontifikala handlingar i dennes stift. På begäran av två adelsmän vigde Siwardus år 1134 ett av dem grundat träkapell i Elmendorf till den helige aposteln Bartholomeus ära.¹¹ Siwardus var emellertid icke endast verksam som ärkebiskop Adalberos vicarius in pontificalibus.

Ärkebiskop Adalbert I av Mainz avled den 23 juni 1137. Hans efterträdare Adalbert II biskopsvigdes den 29 maj 1138. Under sedisvakansen tjänstgjorde biskop Siwardus som vigbiskop. Disibodenbergs klosterkrönika berättar, att Siwardus "Debsalensis episcopus" som med orätt fördrivits från sin kyrka, kom till stiftet Mainz och med Mainzkyrkans tillstånd invigde många kyrkor och altare i detta stift, emedan stiftet vid denna tid saknade biskop. I början av år 1138 invigde han ett altare i Disibodenbergs nya klosterkyrkas sanctuarium på norra sidan. Altaret vigdes till vår Herres Jesu Kristi och alla bekännares ära, men särskilt till den helige Klemens, påve och martyr, Gregorius påve, samt de heliga biskoparna Martin och Nikolaus. Samma dag vigde han den helige Benedikts altare, beläget bakom den helige Disibods grav, till den helige Benedikt och alla bekännare. Den 26 mars

⁶ Vita Wolfhelmi abbatis Brunwilarensis MGSS 12 sid. 192.

⁷ Adam 3: 77, Scol. 94; 4: 20.

⁸ MGSS 10, sid. 145.

⁹ May n:r 259.

¹⁰ Gesta episcoporum Halberstadensium, MGSS 23, sid. 96.

¹¹ MGSS 25, sid. 502.

samma år vigde Siwardus ett altare i sanctuariet på södra sidan till den helige Johannes evangelistens, Margarethas, Agathas och Lucias och alla heliga jungfrurs namn.¹²

Biskop Siwardus skänkte till sitt kloster allt det som han erhöll genom att förrätta pontifikala handlingar.¹³ Bland de böcker, som han förärade klostret funnos "duos ordines episcopales", tvenne liturgiska handskrifter innehållande pontifikala handlingar, förmodligen de böcker, som han använt under sin verksamhet som vigbiskop.

Då abboten Petrus i klostret Celle år 1162 blev abbot vid S:t Remi i Reims medförde han från Celle en munk Fulko, som han hjälv hade beklätt med munkdräkten. Ärkebiskop Eskil uppgjorde vid sitt besök i S:t Remi under landsflykten 1161 till 1167 tillsammans med abboten Peter planer på en mission bland folken öster om Östersjön. Till ledare för denna mission utsågs munken Fulko, och Eskil vigde denne till biskop. Abbot Peter utverkade av påven Alexander III ett mis-

sionsprivilegium för honom. Fulkos avresa blev emellertid fördröjd. Under tiden gjorde han tjänst som vigbiskop. Då ärkebiskopen av Reims begav sig på resa till Rom, överlämnade han förvaltningen av sitt ämbete till abboten Peter. Denne, som saknade biskopsvigning, kunde emellertid icke förrätta de klerikala ordinationerna, konfirmationerna eller kyrkoinvigningarna. Fulko tjänstgjorde därför såsom vigbiskop och fullgjorde däri- genom de ämbetsuppgifter, som Peter ej hade kompetens att utföra.¹⁴

Vigbiskoparna behöllo sina titlar, trots att de ej voro i besittning av sina biskopssäten. Acelinus är i Köln scarnensis sedis antistes. Johannes är i Halberstadt bircensis episcopus och Siwardus är i Rastede och Mainz episcopus upsalensis.

Bengt Strömberg.

¹² Annales sancti Disibodi MGSS 17 sid. 25.

¹³ MGSS 25, sid. 503.

¹⁴ Diplomatarium Suecanum I: 43, 44, 45, 53. MGSS = Monumenta Germaniae historica. Scriptores.